

УДК 781.15.001

ХАРАКТЕРИСТИКА КУЛЬТУРИ ПРИАЗОВСЬКИХ МЕНОНІТІВ XIX – НА ПОЧАТКУ XX СТ.

Т.В. Мартинюк

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди

У статті розглядаються загальні риси культури етноконфесійної групи менонітів, які як іноземні колоністи мешкали в Північному Приазов'ї упродовж кінця XVIII – на початку XX ст. Робиться висновок про консервативний характер даної культури.

Питання іноземної колонізації Росії наприкінці XVIII – на початку XIX ст. визначає сьогодні зміст великої міжнаукової проблеми, до якої звертаються історики, етнологи, культурологи, мистецтвознавці та інші фахівці. Відомо, що внаслідок іноземної колонізації імперії у багатьох районах сучасного Півдня України виникли численні німецькі (в тому числі й менонітські) колонії.

Культурне життя німецьких колоністів у другій половині XIX – на початку XX ст. характеризувалося, з одного боку, «ретельним збереженням своїх національних і релігійних традицій, а з іншого, – досить замкненим характером свого існування щодо інших етнічних груп населення. Це було детерміновано не тільки культурними й релігійними, але й певною мірою економічними чинниками». Встановлено, що характерною рисою культури приазовських менонітів є відсутність етнічної акультурації у її різних формах, наявність

певних проявів етноцентризму та жорсткості дотримання релігійних засад, що дозволяє інтерпретувати культуру приазовських менонітів як консервативне явище.

Ключові слова: меноніти, культурний анклав, культурна ізоляція, культурний зразок, культурна ідентичність, музична культура приазовських менонітів, система освіти російських менонітів.

Постановка проблеми. Питання іноземної колонізації Росії наприкінці XVIII – на початку XIX ст. визначає сьогодні зміст великої міжнаукової проблеми, до якої звертаються історики, етнологи, культурологи, мистецтвознавці та ін. фахівці. Відомо, що внаслідок іноземної колонізації імперії у багатьох районах сучасного Півдня України виникли численні німецькі (в т.ч. й менонітські) колонії. На сьогодні науковцями (О. Замуруйцев, П. Леткеманн, А. Клаус, А. Велицин, Д. Багалій, К. Вернер, С. Харизоменов, К. Ліндеман, Ю. Бондарь, А. Клібанов, А. Реймарус, Г. Фрізен, В. Наулко, В. Кабузан, Є. Дружиніна, С. Бобильова, І. Кулінич, Н. Кривець, В. Євтух, Б. Чірко, Є. Плесьська-Зебольд, В. Васильчук, А. Шевчук та ін.) [1] розглянуті питання історичного, економічного, релігій-

ного розвитку німецькомовного населення Російської імперії, але особливості культурного життя менонітів потребують подальшого наукового дослідження.

Мета статті. Конкретизувати основні риси культури приазовських менонітів XIX – на початку XX ст. й на підставі цього дійти висновку про її ізольований характер.

Виклад основного матеріалу. Меноніти (етноконфесійна група одного з напрямків євангелізму XVI ст., що отримала назву від імені засновника Менно Сіменса) були першими західноєвропейськими переселенцями до територій Таврійської губернії у зоні Північного Приазов'я. На початок XIX ст. створено Хортицький (1790 р., 18 колоній), Молочанський (1804–1842 рр., 57 колоній), Маріупольський (1835 р., 5 колоній) менонітські округи. Меноніти вільно прибували до Приазов'я по 200 сімей на рік, безперервно відбувалося укрупнення округів: на початок другої половини XIX ст. нараховувалося 9831 осіб в Молочанському менонітському, 4575 осіб в Хортицькому менонітському, 809 осіб в Маріупольському менонітському округах [4, с. 24]. Приазовським (ширше – російським) менонітам періодично приходилося різними шляхами вирішувати питання свого громадянства (у 1874 р. частина менонітів емігрувала до Америки, тікаючи від відміни військових пільг і можливої русифікації), а також етнічної чистоти (з самого початку їх переселення на підставі володіння німецькою мовою

щодо етносу створювалися державні документи, позначені загальною групою: німці-меноніти, лютерани, католики). Меноніти вважали себе фризами і фламандцями. Отже, означену групу населення можна розглядати відносно історичної батьківщини як локальну внутрішньо-етнічну групу – субетнос, культура якого підтверджує володіння елементами спільної етнічної самосвідомості, структурну відповідність етноутворювальній одиниці, яка внутрішньо гнучка й одночасно цілісна. На територіях Російської імперії субетнос менонітів представлений у формі конфесійної громади, на функціонування якої вплинули також й нові для неї природно-географічні умови з розвитком власної господарської спеціалізації. Відносно пануючого населення Північного Приазов'я XIX – початку XX ст. менонітів можна розглядати на підставі сучасної термінології як національну меншину – групу населення в поліетнічному суспільстві, яка виступає громадянами територій, де проживають, але мають свою історичну батьківщину. В досліджуваний час дана категорія населення класифікувалась як іноземні колоністи. За класифікацією національних меншин російських менонітів можна віднести до типів регіональних меншин, які з причин уніфікації та асиміляції зберігають етнічну ідентичність міграційного типу, поселенського різновиду [2, с. 339].

Географія мешкання менонітів викреслює досить великий у межах сучасної Запорізької області

культурний ареал як обов'язковий атрибут існування етнічної групи – район, в якому проживала досліджувана етноконфесійна група, культурно засвоїла простір свого існування та виявила себе як суб'єкт історії. Спостерігаються усі найважливіші показники цього процесу: культура, мова, релігія, етнічна самосвідомість та етнічний характер [2, с. 249]. Мешкання менонітів на приазовських землях забезпечується, перш за все, умовами внутрішнього характеру, а саме: кількісним складом і вмінням зберігати єдність, зумовлену спільними етнокультурними ознаками [2, с. 332]. Правовий характер національної меншини менонітів забезпечувався створенням та функціонуванням галузі капіталістичного виробництва, системи сільського господарства, мережі духовних та закладів освіти – тобто організацій культурного, економічного та соціального плану. Спостерігаємо й динаміку зовнішнього чинника мешкання менонітів, що виражена в етнополітиці Російської імперії того часу. Визначальним чинником забезпечення функціонування культури менонітів є самоідентифікація населення за національною ознакою [2, с. 332], яка здійснювалася через збереження менонітами упродовж тривалого часу своїх етнокультурних ознак – релігійної, мовної, етнічної самобутності з наявним прагненням їх обмежити від іншого та зберегти; визнанням значних представників культури своєї належності до культури меншини та декларацією її досягнень, етнокультурних стереотипів.

Своєрідним острівцем в іноетнічному морі [2, с. 134] називається О. Антонюком *етнічний анклав*. Ареал мешкання приазовських менонітів яскраво окреслений на карті Російської імперії XIX – початку XX ст. як невелика частина етнічної території конфесійної групи, оточена іншою етнічною територією. Характер географічної конфігурації поселень менонітів визначається нами як острівний, оточений іншими, острівними та мішаними етнічними територіями. На момент міграційного руху етноконфесійної громади менонітів держава дотримувалась ідеї примусового компактного розселення. А. Шевчук, дослідник проблеми так званого «мирного завоювання» Півдня України німецькими колоністами в другій половині XIX – на початку XX ст., вважає колонізацію потужним економічним чинником, а тогочасних німців – активною економічною силою, яка мала значно більшу конкурентну спроможність, порівняно з місцевим населенням, переважно з причини численних пільг і привілей, які їм упродовж тривалого часу надавала держава. «При цьому самі німці залишалися певною мірою замкнутою етнічною і релігійною групою населення, яка мало зазнала асиміляції та русифікації» [1, с. 18].

Релігійний компонент феномену приазовських менонітів вимірюється категорією конфесії як релігійного об'єднання з власним віровченням, культом та організаційною структурою [2, 230]. Упродовж свого проживання на приазовських

землях меноніти дотримуються принципу свободи релігії як свободи вибору певної релігії, свободи віросповідання, відправлення релігійного культу [2, 390]. Жорстка детермінація життя приазовських менонітів релігією викликає асоціації з однією із трьох моделей ролі релігії в культурі, де генотипом культури є єдність релігійної духовності та економічних архетипів. «Чим активніше впливає прийнята народом релігія на господарське житло, тим необхіднішим стає їх співіснування, тобто завдяки активній взаємозаміні та зворотним зв'язкам релігія і економіка стають двома сторонами єдиної субстанції культури» [2, с. 382]. Меноніти – відомі в краї господарі, що спромоглися до високих результатів у капіталістичному господарюванні. О. Замуруйцев відзначає, що меноніти відіграли значну роль в економічному розвитку краю, його сільського господарства й регіональної промисловості. «Їх землеволодіння поступово перетворилося на впливову економічну силу всього південного регіону. Досягнення німців в економічній сфері значно сприяло прискореному розвитку капіталістичних відносин і загальному економічному піднесенню Півдня України в другій половині XIX – на початку XX ст.» [1, с. 114].

Історія менонітської церкви в діяльності педагогів освітянської мережі, хорових диригентів демонструє приклади індивідуальної релігійної свободи, що обов'язково супроводжується можливістю колективно-го сповідання релігії менонітської

церкви, здійсненням канонічних культових дій, ритуалів, обрядів – тобто, добровільним об'єднанням з іншими одновірянами у релігійну спільноту. Російські меноніти після 1874 р. на першому етапі переселення використовували традицію унісонного співу без супроводу. Але сама форма існування піснеспівів в усній практиці, орнаментальна розвиненість мелодій і труднощі при їх відтворенні поступово викликали необхідність реформування фонду. Музичне реформування піснеспівів розпочалося в с. Гнаденфельді (Молочанський менонітський округ) і було здійснене Генріхом Францем, шкільним вчителем співів з Пруссії, який прибув до Приазов'я у 1835 р. У передмові до свого «Choralbuch'u» він писав, що почав цю роботу в 1837 р. і мав на меті реставрацію мелодій «Gesangbuch'u» із збереженням усього найкращого, що тривало в традиції одноголосого співу, а також переслідував педагогічні цілі для покращення та полегшення шкільного співу. Замість широкоживаної лінійної нотації Г. Франц використовує цифровану нотацію (Ziffern). Видання цифрованими нотами є, на думку науковців, унікальною й найважливішою особливістю музики російських менонітів. З моменту публікації «Choralbuch'u» Франца у 1860 р. розпочинається другий етап музичного реформування фонду піснеспівів російських менонітів, наслідками якого вважають досить радикальну зміну стилю виконання гімнів [9, с. 46], а також інтенсивне поширення хорової

культури у вигляді кількісного зростання церковних хорів в ареалі Північного Приазов'я.

Біографії інших представників культури приазовських менонітів так само орієнтовані на потреби релігійного життя етноконфесії. Ісаак Мартін Борн (1853–1905) – вчитель, торговельник книжками, землевласник, відомий перекладач музичних творів з європейської ноти до цифрованої нотації, працював як видавець духовних піснеспівів у видавництві «Райдуга» від перших років його заснування. І. Борн народився у 1853 р. у с. Гнаденгейм Гальбштадтської (Молочанської) волості Таврійської губернії. Упродовж 20 років мін мешкав у східній частині селища Ліхтфельд Гальбштадтської (Молочанської) волості і володів 48,6 га землі. 15 років цього ж періоду його життя І. Борн працював шкільним вчителем [6]. Ерон Савацький (1871–1935) є відомим диригентом, одним з найбільш продуктивних російських композиторів-менонітів. Він народився 24.05.1871 р. у с. Андріасфельд. З 22-річного віку працював диригентом церковного хору, брав участь у хорових фестивалях в с. Ріккенау. В приазовський період життя, до еміграції до Канади, Е. Савацьким було написано і видано 7 духовних музичних творів (4-й і 5-й випуски збірки «Liederperlen»), решта – видавалися з 1915 р. у США. Франц Тіссен [1881, с. Ріккенау (Молочанський менонітський округ) – 1950, Вінніпег (Канада)] закінчив початкову школу в Ріккенау, середню школу – в с. Орлов і 2 роки навчався в Гальбштадтській

учительській семінарії. Володів чудовим музичним слухом, грав на флейті та на багатьох інших музичних інструментах. Ф. Тіссен упродовж кількох років продовжує свою педагогічну освіту у Севастополі, де контактує із родиною видатного дослідника історії російських менонітів Пітера Фрізена. Він, поруч із різноманітною діяльністю, допомагає П. Фрізену збирати документи та матеріали для його монументального дослідження з історії менонітів у Росії 1789–1910 рр. [7]. Музична діяльність приазовських менонітів представлена іменами творчих та педагогічних особистостей, які в межах даної культури об'єднувались спільною сукупністю соціальних норм та цінностей, переносили їх на власну практичну діяльність. Досліджуваний феномен характеризує високий ступінь причетності особи до культури, детермінованість, у такий спосіб, ступеню її суспільного розвитку.

Отже, *ціннісна система культури* приазовських менонітів спирається на трансплантацію релігійного досвіду церкви на західноєвропейських землях до території Російської імперії, її ускладнення адаптацію етноконфесійної групи до нових просторових умов, створенням власного культурного простору, набуттям досвіду нової, адаптаційної, соціально-культурної практики. Культуру приазовських менонітів характеризує певний ізоляціонізм як система заходів, спрямованих на обмеження політичних, соціальних, культурних контактів етносу з іншими [2, с. 195]. Він

в контекстуальному відношенні корелює із явищем культурної ідентичності у релігійній та етнічній формах. Творчі представники етноконфесії яскраво виявляють власне ототожнення зі своєю релігійною спільнотою, її сакральними цінностями і соціальними ролями, що впливають із цієї системи [2, с. 191]. Можна стверджувати, що упродовж проживання менонітів на приазовських землях етноконфесійна група створила культурні цінності багатьох типів: моральні та естетичні ідеали, норми і зразки поведінки, національні традиції та звичаї, твори культури і мистецтва, споруди, які мають історико-культурне значення і цінність, предмети і технології, унікальні в історико-культурному аспекті території та об'єкти [2, с. 256].

Музичний репертуар приазовських менонітів є втіленням сакрального образу, за допомогою якого «ідея сакрального буття набуває безпосереднього втілення у доступній для чуттєвого сприйняття або осмислення формі, а релігійна свідомість здатна конкретизувати відчуття присутності священного» [2, с. 387]. Знаходимо прояви субстанційного сакрального образу (ідентичність прояву трансцендентного буття) і несубстанційні (розкриття або поглиблення граней прояву субстанційного сакрального образу). Піснеспіви, перекладені І. Борном до цифрованої нотації, були представлені, головним чином, у збірках «Heimatlänge» та «Liederperlen». Особисто він працював з двома хоровими колективами, з якими відпрацьовував твори, перекладені до

цифрованої нотації. І. Борн продавав музичні твори у вигляді окремих листівок, з липня 1899 р. щомісяця (кожний випуск складався з 4 с. (2 арк.) під назвою «Sängerfreund»). Після 18 випусків вони були об'єднані в один великий том «Sängerfreund». Починаючи з січня 1891 р., І. Борн сам змінив назву публікації на «Liederperlen», але принцип виходу залишався попереднім: щомісяця. Наприкінці кожних 3 років вони об'єднувались у великий том. До 1914 р. вийшло друком 8 томів, хоч сам І. Борн залишив роботу ще в 1903 р. 9-й випуск був розпочатий навесні 1915 р., але його не випускали внаслідок тогочасної заборони видань у Російській імперії німецькою мовою. Репертуар менонітів складають різножанрові духовні піснеспіви: похвала Богові, моління, скарга, каяття, філософський роздум та ін.

Важливим чинником феномену культури російських менонітів була *система шкільної освіти*. На думку багатьох дослідників (О. Замуруйцев, І. Задерейчук, Т. Захарченко та ін.), вона розглядається як важливий і невіддільний складник релігійного виховання молоді. «У поселеннях поступово зростала кількість початкових громадських шкіл, на яких вже в першій половині XIX ст. базувалася колоністська освіта. Така ситуація з освітньою справою у переселенців, зокрема німців і менонітів, різко контрастувала з ситуацією у інших категорій селян, у яких освіта тривалий час майже не розвивалася» [1, с. 42]. Т. Захарченко вважає,

що маючи на меті освіти формування громадянської правосвідомості, принципи народної освіти у колоністських школах визначалися пріоритетами культурного життя колоністів [1, с. 42]. Важливого значення для універсалізації системи музичної підготовки школярів менонітських шкіл набув навчальний посібник Е. Савацького «Школа співу в цифрованих нотах для християнських співаків та диригентів» («Gesangschule in Noten und Ziffern für christliche Sänger und Dirigenten»), виданого не пізніше 1903 р. Зміст посібника охоплює різні сфери початкових знань з теорії музики та хорової педагогіки, поєднуючи їх в межах однієї книги із спрямуванням на набуття учнями-співаками, диригентами практичних навичок оволодіння цифровою нотацією. Видання складається із 18 параграфів [3, с. 318].

Запитами культурної та релігійної практики менонітів стимулювався розвиток видавничої справи в регіоні. Німецькомовні видавництва на територіях Північного Приазов'я існували в с. Ейгенфельд (власник – Каспар Отт, виникла між 1901–1913 рр.), с. Гнаденфельд, с. Вальдгейм (власник – П. Янцен), с. Пришиб (власник – Готліб Шаад, виникла між 1901–1913 рр.), м. Бердянськ (власник – Г. Едігер), с. Ліхтфельд (власник – І. Борн). Але найчастіше згадуваною у німецько- та англомовних джерелах, російській XIX ст. Канцелярії Таврійського губернатора, періодиці межі століть є діяльність видавництва «Райдуга». За даними 1913

р., типографія у с. Ней-Гальбштадт Бердянського повіту належала Генріху Брауну, Давіду, Ісааку, Абрахаму Кроекер, а раніше, по даних 1901 р., її власником був Петро Якович Нейфельд. Типографію відкрито 3 квітня 1886 р. Видання типографій є не тільки цінним джерелом для пізнання музичної духовної практики приазовських менонітів, але й взірцем високого книгодрукування. В книгах використовується старий готичний друк, вони мають особливий подовжений формат і специфічне структурування змісту. На думку О. Замуруйцева, «німці зробили певний внесок у процес розвитку друкарської справи, завдяки діяльності окремих колоністських типографій і видавництв, але їх характер був обмеженим. Усе це фактично посилювало ізольоване становище німців щодо іншого місцевого населення в регіоні» [1, с. 187].

З урахуванням ізольованості та регламентованості культурного життя приазовських менонітів можна наголошувати на певному культурному конфлікті з пануючою російською культурою (аристократичного типу). Він охоплював рівні ціннісно-нормативних настанов, орієнтацій, позицій, думок [2, с. 231]. Культурний конфлікт, на думку В. Беспалого, «відрізняється своєю ідеологічною заангажованістю, різними світоглядними позиціями, правилами здійснення певної суспільно значущої діяльності тощо» [2, с. 231]. А. Зав'ялова, дослідник проблеми міжкультурних взаємозв'язків німецького й місцевого населення півдня України в XVIII–XIX ст., на-

голошує на успішності ведення сільського господарства у менонітських колоніях завдяки використанню ними моделі американського або фермерського типу [1, с. 18]. Ю. Берестень вказує на соціальні конфлікти, однією з причин яких «у менонітів стала фактична поразка внутрішньої політики уряду, який створював лише штучні адміністративні перепони загальному обезземелюванню населення колоній, уповільнюючи темпи його пролетаризації через бюрократичне перетворення безземельних на дрібних землевласників, наділяючи їх невеликими ділянками» [1, с. 18].

Свобода менонітської церкви у зовнішньому аспекті, що виявлялася у певному ступені автономності, незалежності релігійного об'єднання у богослужбовій, культовій діяльності, формуванні внутрішнього устрою, структури управління, правовому статусі і виконанні певних функцій [2, с. 390], періодично натикалася на утиски з боку державного бачення релігійного устрою Російської імперії. Дослідниця цього питання О. Безсонова вважає, що меноніти були представниками євангельського руху, до якого «негативно поставилася руська православна церква, уряд же проводив більш зважену політику, намагаючись не втручатися в релігійні справи колоністських протестантів» [1, с. 18]. А. Замуруйцев вказує на наявність жорстких релігійних конфліктів, що відбувалися в колоністському середовищі. Вони «часто набували форм релігійного протистояння, що вимагало втручання влади для по-

долання його негативних наслідків. Разом із тим, держава максимально обмежувала вплив колоністського духівництва на місцеве населення. Цьому значною мірою сприяла позиція православної церкви, яка негативно ставилася до всіх спроб поширення впливу інших релігійних конфесій на цих територіях» [1, с. 187]. У збірці постанов Бердянської земської управи відзначалося, що «німці-меноніти, про високий розвиток яких не раз заявляли їх представники, у справі навчання російській мові виказали не те співчуття, яке бажане. Управі прийшлося навіть закрити 2 школи в колоніях Ландскроне і Вальдгейм – з-за відсутності учнів, жителі Ландскроне і Вальдгейм не хотіли надсилати дітей в російські школи» [5, с. 75].

Культура приазовських менонітів орієнтована на власні зразки як стійку конфігурацію зв'язків людей між собою, з предметним і природним середовищами, зумовлену певними ситуаціями, певною поведінкою в них людини, а також критеріями, за якими оцінюються дії людини або її зв'язки з навколишнім світом [2, с. 188]. Як культурні зразки в межах досліджуваного явища можна розглядати власне культуру приазовських менонітів, їх релігійне та музичне життя, архітектуру, літературу, драматургію, музику менонітів, релігійні норми діяльності та життя етноконфесійної групи, жанри музичної творчості та художньої літератури, опрацьовані менонітами, форми взаємовідносин з владою та оточуючим населенням іншої етнічної орієнтації, що склалися у період

перебування етносу на Приазов'ї.

Висновок. Зважаючи на викладене вище, можна констатувати, що загалом культурне життя німецьких колоністів у другій половині XIX – на початку XX ст. характеризувалося, з одного боку, «ретельним збереженням своїх національних і релігійних традицій, а з іншого, – досить замкненим характером свого існування щодо інших етнічних груп населення. Це було детерміновано не тільки культурними й релігійними, але й певною мірою економічними чинниками» [1, с. 188]. Вважаємо, що характерною рисою культури приазовських менонітів є відсутність етнічної акультурації у її різних формах, наявність певних проявів етноцентризму та жорсткості дотримання релігійних засад, що дозволяє інтерпретувати культуру приазовських менонітів як консервативне явище.

Література

1. Замуруйцев О.В. Німецькі колонії Півдня України у другій половині XIX – на початку XX ст. : дис. ...канд. істор. наук : спец. : 07.00.01 – історія України / О.В. Замуруйцев. – К., 2008. – 218 с.
2. Культурологічний словник / [За ред. В.І. Рожка, О.В. Антонюка]. – К., 2011. – 463 с.
3. Мартинюк Т. Музичний професіоналізм Північного Приазов'я XIX–XX століть (П'ять поглядів на геосоціокультурну динаміку запорізького краю) / Т. Мартинюк. – Мелітополь : ТОВ «Видавничий будинок Мелітопольської міської ради», 2003.

– 608 с.

4. Народи Північного Приазов'я / [Б.М.Кочерга та ін.]. – Мелітополь : Просвіта, 1997. – 175 с.
5. Сборник постановлений Бердянського уездного земского собрания с 1866 г. по 1908 г. – Симферополь, 1908. – Т. 1. Бюро по составлению «Сборников постановлений губернских и уездных земств» В.И. Маноцкова. – 932 с.
6. Сімейний архів Ленори Ісоо (Канада). – Б/н. – 18 с. (Рукопис)
7. Сімейний архів Марти Тіссен (Канада). – Б/н. – 24 с. (Рукопис)
8. Dyck Jakob A. Erinnerung an Isaak Born, Herausgeber der in Ziffern gedruckten «Liederperlen» / A. Dyck Jakob // Der Bote. – Mittwoch den 17. Oktober 1979. – №. 40. – S. 12.
9. Letkemann P. The Hymnody and Choral Music of Mennonites in Russia, 1789–1915 / P. Letkemann / Unpublished Ph.D. dissertation. – Toronto : University of Toronto, 1985. – 110 p.

Martyniuk T.V. THE PATTERN OF THE CULTURE OF AZOV MENNONITES IN 19TH – THE EARLY 20TH CENTURY. *The article deals with the general features of ethnic and religious groups of Mennonite culture, the foreign colonists who lived in the North Sea of Azov during the late XVIII – early XX century. It is concluded that this is a conservative culture.*

The issue of foreign colonization of Russia in the late eighteenth – early nineteenth century determines nowadays the content of a serious scientific

problem, which historians, ethnologists, cultural and art specialists apply to. We know that as a result of foreign colonization of the empire there were many German colonies (including Mennonite) in many parts of modern southern Ukraine.

The cultural life of German colonists in the late nineteenth – early twentieth century is characterized on one hand as «careful preservation of their national and religious traditions, and on the other hand as very closed nature of existence in relation to other ethnic groups. It was determined not only by cultural and religious conditions, but also to some extent by economic factors». It has been found that the main feature of preazov Mennonite culture is the lack of ethnic acculturation in its various forms, the presence of certain manifestations of ethnocentrism and religious adherence to the principles of rigidity that allows to interpret the culture of Azov Mennonites as a conservative phenomenon.

Keywords: *Mennonites, cultural enclaves, cultural isolation, cultural pattern, cultural identity, the musical culture of Azov Mennonites, the educational system of Russian Mennonites.*

Мартынюк Т.В. ХАРАКТЕРИСТИКА КУЛЬТУРЫ ПРИАЗОВСКИХ МЕННОНИТОВ XIX – НАЧАЛА XX ВВ. В статье рассматриваются общие черты культуры этноконфессиональной группы меннонитов, которые как иностранные колонисты проживали в Северном Приазовье на протяжении конца XVIII – начала XX вв. Делается вывод о консервативном характере

данной культуры.

Вопросы заграничной колонизации России в конце XVIII – начале XIX вв. определяет сегодня основу большой межнаучной проблемы, к которой обращаются историки, этнологи, культурологи, искусствоведы и др. специалисты. Понятно, что вследствие заграничной колонизации империи во многих районах современного Юга Украины возникли многочисленные немецкие (в т.ч. и меннонитские) колонии.

Культурная жизнь немецких колонистов во второй половине XIX – начале XX вв. характеризовалось, с одной стороны, «тщательным сохранением своих национальных и религиозных традиций, а с другой, – достаточно замкнутым характером своего существования относительно других этнических групп населения. Это было детерминировано не только культурными и религиозными, но и в определенной степени экономическими факторами». Установлено, что характерной чертой культуры приазовских меннонитов является отсутствие этнической аккультурации в ее различных формах, наличие определенных проявлений этноцентризма и жесткости соблюдения религиозных принципов, что позволяет интерпретировать культуру приазовских меннонитов как консервативное явление.

Ключевые слова: меннониты, культурный анклав, культурная изоляция, культурный образец, культурная идентичность, музыкальная культура приазовских меннонитов, система образования российских меннонитов.